

UDK 81'373.232(497.6)

Primljeno: 10. 03. 2020.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Indira Šabić

PRINCIP GENS UNA SUMUS U ANTROPONIMIJI – SRODSTVO KAO MOTIV U PREZIMENIMA BOSNE I HERCEGOVINE

U radu se analiziraju bosanskohercegovačka prezimena kojima su u procesu postanka kao motivi poslužili nazivi za rodbinu i svojtu, te oni koji su nastajali iz nekih drugih međusobnih odnosa unutar zajednice (kumstvo, pobratimstvo). S tim u vezi, cilj rada je analizom prezimena upotpuniti historijsku i antroponimijsku sliku Bosne i Hercegovine, odnosno na osnovu prezimenskoga korpusa steći predodžbu o gentilnome uređenju iz perioda poprezimenjavanja, i o raznolikosti rodbinsko-svojbinskoga nazivlja u kojem je, zbog socioloških promjena na terenu, moguće potvrditi sociolingvističke promjene. Prezimena su analizirana sa stajališta: etimologije, semantike, tvorbe, strukture i oblika (koji su uslovljeni fonetsko-fonološkom alternacijom glasova) uz poređenje sa kovergentnim sadržajima relevantne onomastičke literature. Definirana je tema istraživačkoga tipa, primarno proizlazi iz onomastike kao znanstvene discipline jezikoslovlja, a kontekstualno pripada leksikologiji.

Ključne riječi: antroponim; gentil; nazivlje; rodbina; svojta; kumstvo; pobratimstvo; prezime

GENS UNA SUMUS – JEDAN SMO ROD / ZAJEDNICA

Kad se piše o odnosima u društvenoj zajednici, o odnosima između pojedinca, grupe i vlasti, bilo političkih, ekonomskih ili društvenih, pa shodno tome, i međud odnosima pojedinaca u okviru bilo koje društvene grupacije, potrebno je poći od osnovnog tkiva

– porodične zadruge, odnosno osnovne ćelije – obitelji kao primarne jedinice socijalne strukture u užem smislu. Kod Slavena, velika porodica je predstavljala zajednicu većega broja članova, povezanih najbližim krvnim srodstvom, a zatim je ulazila u okvire šire seoske zajednice i u tom obliku se, uz razvoj društva, održala do savremenoga doba. To dugo očuvanje narodnih društvenih struktura, iz kojih je nikla jedna specifična kultura, disponiralo je domaći tip porodice čvrstim vezama, što je opet disponiralo osebujno oblikovanje kasnijih društvenih organizacijskih struktura.

Naslonivši se na teoriju o etničkom imenovanju, npr. Sloveni – oni koji slove/glago-ljaju/govore jednim jezikom, koji se međusobno sporazumijevaju, u govoru (i jeziku) prepozna(va)ju (< stsl. *slovo, slovese, slovesi* – riječ, govor, razum), Nijemci (u slavenskim zajednicama) – koji ne govore istim jezikom kao oni koji ih tako nazivaju, koji su prema tome za iste „nijemi“ (< stsl. *němъ* – nijem) i sl., takav kognitivni način imenovanja zadržan je i stoljećima poslije, pa se prilikom odabira porodičnoga imena vodilo računa o porijeklu, odnosno pripadanju (na)rodu prema onima koji su stranci, tuđini, putnici, nomadi ili prolaznici.

prezimana prema rodu	etimologija i značenje
Džumhur	pers. <i>ğumhūr</i> > bos. <i>džumhur</i> – koji su jedan narod, koji pripadaju zajednici, istome rodu (Škaljić 1989: 244)
Rođaković	stsl. <i>rodъstvo</i> , -a s. – porijeklo, pleme, narod, rod (MSHR 1009: 240)
Koljenović, Koljenšić	stsl. <i>kolěno</i> , -a s. > bos. <i>koljeno</i> – pleme, rod (MSHR 2009: 118)
Plemić	stsl. <i>plemę, plemene, plemeni</i> s. – pleme, rod (MSHR 2009: 188)
Kalaba, Kalabić	tur. <i>kalabalık(-ği)</i> – 1. mnoštvo, množina, 2. mnogobrojan, mnogoljudan; pripisano značenje koji je umnoženoga roda (Škaljić 1989: 385)
Bezrodnik	stsl. <i>bez</i> prijed. + stsl. <i>rodъ</i> , -a m. – rod, porod > bos. <i>bezrod</i> – koji nema krvne srodnike (MSHR 2009: 22, 240)
Nahod	stsl. <i>nahoditi</i> , -oždq, -odiši – pridolaziti, nailaziti > bos. <i>nahod</i> – nađeno dijete, dijete kojem se ne znaju roditelji ni rod (MSHR 2009: 149)

prezimana putnika / stranaca	etimologija i značenje
Garib, Garibić	ar. <i>garīb</i> – stranac, tuđin (Škaljić 1989: 290)
Gurbeta	ar. <i>gurbā</i> – koji je osamljen u tuđini, koji skita u tuđini (Škaljić 1989: 293)
Joldžić	tur. <i>yolcu(-cu)</i> > bos. <i>joldžija</i> – putnik (Škaljić 1989: 372)
Putnik	stsl. <i>putь</i> – put staza, prolaz > stsl. <i>putьnikъ</i> , -a m. – putnik, stranac (MSHR 2009: 232)
Novak, Novakov, Novaković, Novo, Novalija, Novčić, Nović, Novičić, Novkinić, Novović, Novković, Novosel, Novotni, Novoselac, Novoselović	stsl. <i>novъ</i> > bos. <i>nov</i> > <i>novajlija</i> – pridošlica, novodošljak, dođoš (MSHR 2009: 160)
Dodić, Dodig, Dodik, Dodoš, Dodevski	bos. <i>dodignuti</i> – doseliti, zaposjesti nečiju zemlju > <i>dodig</i> – doseljenik, dođoš, pastir koji se dodigne za stokom u potrazi za pašnjakom. (usp. Vidović 2008: 162)

Riječ *porodica* etimološki je u vezi s riječima *rod*, *roditi*, *porođaj*, *porod*, *poroditi*, *roditelj*. Istoznačnica je latinske riječi *gens* kojoj Milan Žepić pripisuje značenje *puk*, *narod*, *porod*, *potomak*, *pleme*, *koljeno* (1985: 112). Porodica se, dakle, temelji na rađanju, tj. na srodstvu. Stoga se u starijih pisaca ta riječ nalazi u značenju *majka*, odnosno *žena koja rađa*, *roditeljica*. Tek kasnije je porodica zabilježila sematičko proširenje i počela označavati *rod* i *potomstvo*, i na koncu prema administrativnome načelu značiti *praroditelje*, *sa svim svojim potomcima*, čime se iz porodice isključuju tazbinski srodnici – prijatelji (usp. First-Dilić 1976: 87). S obzirom na to da je porodični život u središtu čovjekova svakodnevnoga iskustva, i baza u bosanskohercegovačkoj etnologiji, bitnost postojanja srodničkoga odnosa prepoznatljiva je i u prezimenima u kojima se porodica može posmatrati iz perspektive ćelije s više jezgri, odnosno moguće je pratiti bogat fond nazivlja srodstva i to: a) krvnosrodničkoga, b) bračnoga i c) fiktivnog ili duhovnog srodstva.

KRVNO SRODSTVO

Kao središnja jedinica, porodica u užem smislu ili obitelj, je zabilježila kontinuitet postojanja kroz sve formate okupljanja (npr. rod, bratstvo, pleme, porodica, klan, ko-

ljeno, pokoljenje). To je moguće potvrditi i u srednjovjekovnoj leksici, odnosno moguće je sa inskribiranih stećaka pročitati da je neko: *rodomь Срѣничань* (Zb.3: 190), *od plemena Pojmilićь* (Zb.1: 2), *gen(t)is Stivchovich* (Zb.4: 268), *poriklom od Grdomila* (Zb.3: 128) itd. Naime, uoči stvaranja prvih slavenskih država, koje su osnivane od XIX i X stoljeća, da bi se konačno ustrojile odmah po primanju hrišćanstva, Slaveni su bili okupljeni u koncentričnoj formaciji koja se sastojala iz tri elementa proširene porodice, klana i plemena. Prvobitna osnovna jedinica bila je patrijarhalna porodica, pleme je predstavljalo političku jedinicu, klan je bio prijelazni element, odnosno rod, rodbina kod većine slavenskih zajednica. U okviru plemena, klanovi su bili podijeljeni na velike porodice koje su obrazovale ćeliju s više jezgra. Sāmo prosto nabranje ukazuje koliko su mogli biti bliski članovi proširenih porodica, na vertikalnome planu (dvije ili tri generacije) i, u isto vrijeme, na horizontalnom (sinovi, njihove žene i djeca, sestre, njihovi muževi i njihovo potomstvo). O tome svjedoče savremene medijevističke spoznaje o obiteljskim strukturama, koje bosansku porodicu definiraju patrijarhalnom, patrilinearnom i patrilokalnom. O njezinoj postojanosti i stabilnosti svjedoče i inskribirani stećci koji potvrđuju jačinu unutarporodičnih veza, pa je moguće čitati kako su jedni članovi porodice drugima poručivali, klesali stećke – spomenike, u to vrijeme iznimnoga značaja, i na taj način im odavali počast, npr. *Neka se zna kako probi Ra(d)osav Vukićevićь putь za dušu materinu i da majstoromь 900 asprь* (Zb.3: 124), *zida jemu raku bratь županь Radomirь sь snьmi jegovьmi i žena jemu* (Zb. 3: 129), *Poleta, Drusanь, Dražeta činu raku nadь materiju* (Zb.3: 130), *Ogradu Vučina oca i dobru mater Jelicu* (Zb.3: 157), *A seji postavi Vitoje na se i na svojeju milu i dragu kućnicu* (Zb.3: 165), *Kami ovь naveze a usiče sin mu Miobrat i Milojko sin brata* (Zb. 3: 166), *jeno Peri meta jegova žena i zde vaj pome-nite ga* (Zb. 3: 194), *a si bileg seče unuk mu Ivanko* (Zb.3: 204) itd. Također, o prelasku iz biološke u supružničku zajednicu uz potvrdu o novoj strukturi potvrđuje nam zapis sa stećka s kraja XIV stoljeća: *A se leži gospoê Gojisavь, kći Juriê Baošića, a kućnica vojevode Radiča, a prista u kući kaznca Stanka i župana Biliêka* (Vego 3: 178). Da je mreža rodovskih odnosa bila složena potvrđuje leksika sa stećaka: unuk (Zb.4: 304), sin (Zb.3: 147), muž (Zb.4: 257), nećak (Zb.2: 97), mati (Zb.3: 162), nepos (Acta Consilli Iv, fol. 5, 11. I, 1427), kućnica, kći nevjesta, sestra (Zb.2: 102), stric (Zb.4: 243), brat, tast (Zb.1: 25), pobrat (Zb.2: 70), pastorak (Zb.4: 311), djeca (Zb.4: 261), djed (Zb.3: 128), otac (Zb.1: 1) itd. Svi ti nazivi su zapravo skup neposrednih kohiponima istoga hiperonima rođak (jer otac je rođak, sin je rođak, bratić je rođak itd), i skupa čine semantičko polje *srodstva*.

Autor dosada najkompletnije analize srodničkoga nazivlja u Bosni i Hercegovini je Alija Nametak u članku *Nazivi za rodbinu i svojtu u Bosni i Hercegovini*, u kojoj ističe da je: „potrebno i znati, kako čitav jedan milijun i više pripadnika našega naroda na svoj način zove svoju rodbinu“ (1957: 73).

Za neke rodbinske veze utvrđeno je više od jednoga naziva, a za neke isključivo jedan. Primijetno, pored baštinjenih slavenskih naziva, pod utjecajem različitih kultura adoptirano je i drugo rodbinsko nazivlje, pa su nazivi za uže i šire rodbinske veze u bosanskim narječjima leksički prilično raznoliki. Jedino su ujednačena imenovanja za majku, sina, kćer i sestru, izuzimajući, svakako, fonološke varijacije te odmilice i umanjenice. Ostali rodbinski nazivi imaju jedan ili više sinonima, uglavnom iz posuđeničkoga orijentalnog korpusa. Naime, „u Bosni i Hercegovini ima za rodbinu i svojtu dosta naziva turskog porijekla, bilo sačuvanih u originalnom bilo u hibridnom obliku s našim završecima. Ti nazivi su tu, oni postoje u svagdašnjem narodnom govoru, oni su česti u narodnim pjesmama i pripovijetkama, oni se nalaze i u književnim djelima pisaca muslimana (i ne samo muslimana) starije generacije iz Bosne, a ponekad se jave i kod suvremenih bosanskih pisaca. Ponekad nisu pobliže objašnjeni ni u samom tekstu ni u obligatnom rječniku *turskih i manje poznatih riječi* na kraju knjige, a kako ni sva literatura o ovom predmetu nije u posljednje vrijeme spomenuta, koristio sam se i njom kao podsjetnikom, iako neki rodbinski i svojbinski nazivi nisu ni u tim člancima spomenuti“ (Nametak 1957: 73). Ali da nisu sve posuđenice orijentalne svjedoči naziv *šogor* preuzet iz njemačkoga jezika u značenju *šurjak*, *šura*, *djever*, *zet*, *pašanac*, *pašenog*. Tako bilježe interferenciju oblici: babo / otac / tata, baba / nana / nena / baka / majka, amidža / stric, brat / kardaš / buraz(er), daidža / ujak, i dr. Brojne leksičke višestrukosti i višeznačnosti dale su doprinos i prezimenskom fondu motiviranome prema njima, na taj način odražavajući svu kompleksnost zanimljivog bh. glotopolitičkog prostora.

Imenovanje je vršeno u skali odnosa od čovjeka bez roda (vjеровatno pridošlice – doseljenici), preko sirotana koji su za života osirotili – ostali bez jednoga ili oba roditelja, pa do najbližih krvnih srodnika: majka, otac, brat, djed, baka / nana, amidža, daidža, i sl. Na ovaj način prezimena postaju pouzdani opisi rodbinskih veza.

Prezime *Bezrođnik* otvara vrata potencijalnoj interpretaciji da su se vjerovatno doseljenici mogli identifikovati s obzirom na kategoriju pripadanja/poticanja, u značenju osobe koja nema krvne srodnike (prema stsl. *bez* prijed. + stsl. *rodъ*, -a m. – rod, porodica). Također, slučaj raslojavanja porodice poslužio je kao motiv oblikovanja prezimena *Sirotić*, *Sirotanović* u pripisanome značenju osobe koja je osirotila, ostala bez oca i/ili majke (prema stsl. *sirъ* > sirota, -y ž).

rodbinski nazivi	prezimana	etimologija i značenje
majka od oca / majke	Babić, Babičić, Babičkić, Babin, Babović, Bjelobaba, Babaja, Babajlić, Babija	prema <i>babajka</i> – očeva majka; „Domaće riječi <i>baba/babe/baka/baja</i> dominantne su u govoru bosanskoga kršćanskog/hrišćanskog stanovništva. Obje su riječi, <i>baba</i> i <i>baka</i> , podjednako česte i u govoru bosanskih Hrvata i u govoru bosanskih Srba. Ova se izoleksa ne završava na bh. granicama nego se prirodno produžava dalje preko bh. državne granice, i istočno i zapadno od nje. Ona je, zajedno s mnogim drugim, prirodna veza kako među srpsko-hrvatskim govorima u BiH, tako i jednih i drugih sa srpskih i hrvatskim govorima izvan Bosne i Hercegovine.“ (Valjevac 2005: 58) Budući da je proces poprezimenjavanja realiziran stoljećima prije, svaki rekonstruisani motiv treba uzeti s dozom opreza, naročito u slučajevima kada je u prezimenima moguće prepoznati homografe. Tako je prezimana s osnovom <i>babo-</i> moguće dovesti u vezu s „babo“ u značenju „otac“, te u značenju titule uz vlastito ime, ili derviške titule šejha (usp. Škaljić 1989: 109).
	Nanić	tur. <i>ana, anne</i> – majka > <i>anne, anne</i> > bos. <i>nana, nena</i> – baba, baka, po majci; Turcizmi <i>nana/nena</i> obični su i dominiraju u govoru Bošnjaka: „ <i>Bäba</i> za očevu ili materinu mater također je rjeđi naziv. Češće se čuje, a gotovo bih rekao kod muslimana isključivo: <i>néna</i> (u Hercegovini), <i>nana</i> (u Bosni), vok. <i>nano</i> (općenito) ili <i>nane</i> (Jajce, Suica, Livno, Duvno). <i>Baba</i> je žena, obično starija, koja novorođenčetu ureže pupak. <i>Baka</i> je uopće starija žena, a govori se ponegdje i <i>bika</i> (Gradačac i Posavina).“ (Nametak 1957: 74)

	Bebić	„Brojnošću varijacija i teritorijalnom disperzijom u bh. govorima dominiraju u ovom slučaju dvije riječi: jedna domaća, leksema <i>baka/baba/baja</i> , i jedna orijentalnoga porijakla riječ(i) <i>nana/nena</i> . Pored njih tu su još <i>beba</i> , odnosno <i>mati</i> i <i>majka</i> , riječi domaćeg porijekla koje su upotrebljene u prenesenom, emotivno, psihološki motivisanom značenju.“ (Valjevac 2005: 58)
babo / baba / otac	Babalija	pers. <i>bābā</i> > tur. <i>babalı</i> – koji ima oca > bos. <i>babo</i> , <i>baba</i> – otac (Đinđić i dr. 1997: 96)
majka	Mater, Materić	lat. <i>mater</i> > bos. <i>mater</i> – mati, majka, roditeljka, začetnica, izvor (Žepić 1985: 155)
sin	Sinovčević, Sinković	stsl. <i>synъ</i> , -a / -u, m > bos. <i>sin</i> – sin; „Čuju se i izrazi <i>sinovac</i> i <i>sinovica</i> , ali rjeđe. Postojalo je u Mostaru donedavna i muslimansko prezime <i>Sinovčević</i> , što je dokaz, da je i ovaj narodni izraz bio živ među muslimanima.“ (Nametak 1957: 74)
amidža / stric / čiča / dundo	Adžović, Adović, Amidžić, Salihamidžić, Šabanadžović	tur. <i>amuca</i> > bos. <i>amidža</i> – stric, očev brat; „Moga oca brat meni je <i>adže</i> (u Hercegovini), <i>amidža</i> (u Bosni), a njegova djeca su meni <i>amidžići</i> ili <i>amidžićne</i> . Ako tko ima više stričeva, onda i u Hercegovini zove jednoga, obično starijega, <i>amidžom</i> , a mladega <i>adžom</i> . Od mila mu se rekne i <i>adža</i> .“ (Nametak 1957: 74) Turcizam <i>amidža</i> je postojano govorno obilježje muslimanskog stanovništva. Pored osnovne i najčešće lekseme <i>amidža</i> , koja se u bh. govorima ostvaruje u nekoliko fonoloških likova (<i>amidža</i> , <i>amida</i> , <i>amđa</i>) u istočnohercegovačkih i istočnobosanskim govorima je u upotrebi i njen hipokoristik <i>adžo</i> . (usp. Valjevac 2005: 60)
	Stričević, Stričić, Strićić, Strika	stsl. <i>starъcbъ</i> – stare, stariješina > bos. <i>stric</i> – očev brat; Iako je domaća riječ <i>stric</i> dominantno kršćansko/ hršćanski markirana, odnosno češća u govoru bosanskih Hrvata i bosanskih Srba, ona je na teritoriju koji kao cjelinu pokriva, neovisno o nacionalnom sastavu njegovoga stanovništva, prisutni u govoru Bošnjaka. (usp. Valjevac 2005: 60)

	Čiča, Čičić	Uz domaću riječ <i>stric</i> i orijentalnu <i>amidža</i> , u istome je značenju zabilježena i domaća leksema <i>čiča</i> , ali veoma marginalno. Zabilježena je tek u nekoliko najistočnijih punktova naseljenih stanovništvom srpske nacionalnosti. Ova izoleksa očigledno je u bh. govornom kompleksu već postala dijalekatski arhaizam i samo je blijeđi trag njegove nešto izrazitije pojavnosti u srpskim narodnim govorima. (Valjevac 2005: 60)
	Dundić, Dundović	Kao sinonim za <i>strica</i> i <i>amidžu</i> , bosanski je jezik iz dubrovačkoga govora preuzeo oblik <i>dundo</i> . Zabilježen je u samo jednom jugozapadnom punktu hrvatskog nacionalnog predznaka, te predstavlja leksičku sponu ovog sa istonacionalnim stanovništvom u Hrvatskoj. (Valjevac 2005: 60)
brat	Bratić, Bratanić, Bratanović, Bratović, Bratovčić, Bracika, Dobratić, Dobratići, Bracović, Brajanović, Brajatrić, Brajević, Brajko, Brajković, Brajović, Burazer, Burazerović, Burazor, Bracanović	stsl. <i>bratrъ</i> , -a m. – brat, perz. <i>birader</i> – brat, drug; Dok se živjelo u velikim seoskim patrijarhalnim zadrugama, rodbinski nazivi su bili mnogobrojniji, vrlo izdiferencirani i nužni, pa su od osnove brat nastale brojne izvedenice s različitim značenjem: <i>bratanac</i> / <i>bratanić</i> / <i>bratić</i> – sin majčinoga brata, <i>brajo</i> / <i>brajko</i> – muževljev rođak, <i>buraz</i> – brat
	Dadasović, Dadić, Dadović	tur. <i>dadaş</i> – 1. brat 2. mladić 3. burazer, brajko (pri oslovljavanju) > bos. <i>dado</i> , <i>dada</i> – brat, sestra (Đinđić i dr. 1997: 239)
	Kardaš, Kardašević	tur. <i>kardeş</i> > bos. <i>kardaš</i> – brat, sestra
	Polutak	bos. <i>polutka</i> – polovina > <i>polutak</i> – brat blizanac (Skok 1973: 697)
daidža / ujak	Daidžić, Dajdžić, Dajić	tur. <i>dayı</i> > bos. <i>daidža</i> – ujak, brat od majke; „Moje matere brat je meni, mojoj braći i sestrama <i>daidža</i> ili <i>dajdža</i> (hip. <i>dajo</i> , <i>dajko</i> ; u Titogradu se djedu po materi rekne <i>babo dajkov</i>). Daidžina žena je <i>dainica</i> (u Hercegovini), <i>dajdžinica</i> (u Bosni). Njihova su djeca meni, mojoj braći i sestrama <i>dajdžići</i> i <i>dajdžićne</i> . Klarić, u navođenju rodbine, spominje: <i>daidžić</i> . U našem jeziku nema pravog naziva, premda bi se moglo reći <i>ujaković</i> .“ (Nametak 1957: 74)

	Ujačević, Ujević	stsl. <i>ui</i> , -ê m. > bos. <i>ujak</i> – majčin brat
djed	Djedović, Dedić, Dedović, Dedaić, Đedović, Dido, Didović	stsl. <i>dědv</i> , -a m. – djed, predak, praotac > bos. <i>djed</i> , otac od roditelja, majke ili oca; „... u Bosni i Hercegovini i ona djeca, koja govore ikavski, kao ona ijekavska, zovu djeda najčešće <i>dédōm</i> : <i>dedo</i> , <i>dede</i> , <i>dedi</i> , <i>dedu</i> , <i>dedo</i> , <i>dedi</i> , <i>dedom</i> . Čuju se i oblici u vokativu: <i>dide</i> i <i>djede</i> .“ (Nametak 1953: 74) I ovim prezimenima treba prići s dozom opreza, jer je u osnovi moguće prepoznati homografe. Prezimena s osnovom <i>djed</i> -/ <i>did</i> -/ <i>ded</i> - moguće je dovesti u vezu orijentalnom titulom „dede“ i (staro)bosanskom titulom „ <i>did</i> “.
nezakonito dijete	Kopilaš	tur. <i>kahpe</i> – bludnica, nemoralna žena; tur. <i>kahpenin dölü</i> – kopile, izrod; <i>kahpe oğlu</i> – bludnicin sin, nevaljalac > bos. <i>kopile</i> – nezakonito dijete (Đinđić i dr. 1997: 538)
	Melez	ar. <i>mälās</i> > bos. <i>melez</i> – 1. mješanac, ukrštanac, polutan 2. izvanbračno dijete 3. čovjek rođen od roditelja različitih rasa, religije i sl. (usp. Đinđić i dr. 1997: 683)
	Polutan	bos. <i>polutka</i> – polovina > <i>polutan</i> – što je sastavljeno od dvije različitosti, izvanbračno dijete, čovjek rođen od roditelja različitih rasa, religije i sl.; usp. (Skok 1971: 404)

BRAČNO SRODSTVO

Nakon srednjega vijeka društveni preobražaj zahvatio je i bračne, porodične i srodničke odnose. Oblici u kojima se ženidba i obitelj ostvaruju postaju raznoliki, a porodica se u svom sastavu počela reducirati. Ipak, oblik zadružne ili proširene porodice ostao je na našim prostorima najčešći oblik obiteljske organizacije sve do kraja XIX stoljeća. „U većine europskih naroda zadruža je rodbinska i gospodarska jedinica ili zajednica koju tvore oženjena braća sa svojom djecom, a u danim slučajevima i s roditeljima, koja posjeduje zajednički zadružni imetak (u zemlji, stoci, zgradama, oruđu i dr.), zajednički gospodari i upotrebljava svoje radne snage, zajednički i podjednako troši prihod i obitava u istom domu (Gavazzi 1978: 82). Gavazzi ističe da je bit zadruge bila temeljena na načelu nedjeljivog imetka i zajedničkog gospodarenja, a ne na broju članova i krvnoj povezanosti.“ (Spajić-Vrkaš 1995: 452)

U stabilnim patrijarhalnim uslovima, kakvi su u većem dijelu Bosne i Hercegovine prevladavali do početka XX stoljeća, porodice su uglavnom imenovane upravo prema

patrijarhalnome društvenom modelu, preko muškog člana – glave porodice, starješine, domaćina ili gazde kuće, kao najdeblje linije u strukturi unutarporodičnih odnosa, koji je imao pravo i dužnost upravljati imovinom, zastupati porodice kod administrativnih vlasti i raspoređivati dužnosti drugih. Zato je njegovo ime često simboliziralo

bračni/svojbinski nazivi	prezimana	etimologija i značenje
muž	Mužević, Mužijević, Zlomužica	stsl. <i>mъžъ</i> , -a m. > bos. <i>muž</i> – suprug, muškarac > stsl. <i>mъžъskъ</i> prid. – muževljev, muški (MSHR 2009: 143)
hanuma	Hanumić	tur. <i>hanım</i> – muslimanska gospođa, supruga (Đinđić i dr. 1997: 444)
kaduna	Kadunić	tur. <i>kadın</i> > bos. <i>kaduna</i> – gospođa, ugledna žena, dobra domaćica, supruga (Đinđić i dr. 1997: 535)
nevjesta	Nevjestić	stsl. <i>nevěsta</i> , -y ž. > bos. <i>nevjesta</i> – 1. mladenka, supruga 2. snaha, sinova ili bratova supruga (MSHR 2009: 150)
udov	Udovčić, Udovičić, Udovički	stsl. <i>vdova</i> > bos. <i>udovica</i> – koja je zbog smrti ostala bez supružnika (Snoj 2016: 831)
neženja	Jergović	tur. <i>/jergan</i> – koji je neoženjen (usp. Šimunović 2008: 232)
kain / kajin / šura	Kainović	tur. <i>kayın</i> > bos. <i>kain</i> , <i>kajin</i> – šura, ženin brat (Đinđić i dr. 1997: 573). „U Bosni, osobito u Sarajevu, živ je turcizam <i>kain</i> za ženina brata, a u Hercegovini je živ izraz <i>šura</i> . <i>Kain</i> , <i>kajn</i> ili <i>kajin</i> u turskom jeziku znači <i>onaj koji drži nečije mjesto, koji je na mjestu nekoga</i> , na pr. na mjestu brata, oca i t. d. Upotrebljava se uz imenicu, koja označuje nekog člana roda, a s njim u zajednici označava člana tazbine. Npr. <i>kain-ata</i> , (<i>ata</i> , tur. otac) ili <i>kain-peder</i> (<i>peder</i> , perz. otac) = punac, t. j. <i>onaj, koji je na mjestu oca</i> (isporedi francuski: <i>beau-pere</i> = punac ili svekar), <i>kain-ana</i> ili <i>kainvalide</i> = punica (franc. <i>belle-mere</i> = punica i svekrva)“ (Nametak 1957: 75)
strina	Strinić	stsl. <i>starъць</i> > bos. <i>stric</i> > <i>strina</i> – stričeva supruga, supruga očeva brata; „Amidžina žena je meni <i>strina</i> u Hercegovini, <i>amidžinca</i> u Bosni“ (Nametak 1957: 74) Domaća riječ <i>strina</i> u bošnjačkim govorima je frekventnija od njenog leksičkog para <i>stric</i> , odnosno u bošnjačkim govorima ne samo da nije rijedak nego je i čest paralelizam amidža – <i>strina</i> . (Valjevac 2005: 60)

zet	Domazet, Dozet	<p><i>domazet</i> – koji je došao u ženinu kuću i porodicu, koji se priženio, koji žive u tazbini; domazetstvo je nastajalo iz više razloga: iščezavanje muškoga koljena, muških potomaka, nepostojanje muških nasljednika, zbog loših ekonomskih dispozicija, netrpčivost roditelja prema budućoj snahi ili drugih razloga, i uvijek je imalo negativne konotacije u društvu; „Dešavalo se da se neka porodica i suviše okrene prema srodstvu po majčinoj liniji, a zapostavi svoje bratstvo. Otac takve porodice je bio prvi na udaru od strane bratstveničkog javnog mnjenja. Prijekori su dolazili sa svih strana: „Udao se, a nije se oženio“; „prijatelji ga prevolješe, crn mu obraz s njima zajedno“ itd. Ovo se najčešće dešavalo kad se neki siromašniji bratstvenik oženio iz imućnije kuće, pa ga je oskudna ekonomska baza vlastite porodice preko mjere vezala za ženine srodnike.“ (Vujošević 1973: 74)</p>
djever / šogor	Dever, Deverica	<p>nazivu <i>djever</i> u značenju <i>mužev brat</i>, porijeklom i značenjem odgovara ruski <i>дѣверъ</i> (<i>déver'</i>), staropoljski <i>dziewierz</i>, staročeski <i>deveř</i> i litavski <i>dieveris</i>. Srodnici su i sanskrtski <i>devār-</i>, grčki <i>δᾶῆρ</i>, latinski <i>lēvir</i> i armenski <i>taygr</i>. Sve te riječi odrazi su indoeuropske riječi <i>*deh²i-uēr</i>. (Krmpotić 2015: 43) „Mojoj strini (amidžinci) ja sam djeverović, a moje sestre djeverovične.“ (Nametak 1957: 74)</p> <p>U kazivanju Huse Tanjića iz Humaca, rođenog 1928. godine, u razgovoru s Vinkom Krajtmajerom 1976. godine, bilježi se i drugačija interpretacija naziva <i>djever</i>: „... pa to moramo reći da je bilo do prije rata ... kad je svadba i kad je pilav ... i tu bude kum, a u nas se to zove djever.“ (Krajtmajer 1987: 296)</p>
	Šogor, Šogorović	<p>njem. <i>Schwager</i> – šurjak, šura, djever, zet, pašanac (Hammel, Melčić 2005: 383)</p>

porodičnu zajednicu, pa se koristilo za njezino imenovanje, odnosno za imenovanje njezinih članova. Otuda, najveći broj prezimena je upravo motiviran patronimicima. U slučajevima kada je glava kuće bio izrazito star i nemoćan, u vojnom ili nekom drugom odsustvu kada je bilo nepoznato da li je živ, među muškim članovima najveća prava i dužnosti je obično preuzimao najstariji sin ili pak najstariji muškarac u zdruzi. Među ženama najveća odgovornost pripadala je domaćici, kućanici, majci, od-

nosno ženi starješine. Identično unutarporodičnim odnosima mogao je teći proces identificiranja, odnosno uzimanja porodičnoga imena prema osobi koja je bila naj-istaknutija u porodičnoj hijerarhiji.

Danas, potomci zajedničkoga pretka u pravilu više ne žive u zajednici, ne obitavaju u istoj kući ili stanu, a usljed različitih migracija ne prebivaju čak ni u istom kraju, pa ni u istoj državi. Međutim, iako raseljeni, oni i dalje pripadaju rodu, uključeni su u krug familije, istvremeno živeći odvojeno u vlastitoj obitelji koju su osnovali bračnim srodstvom i rađanjem vlastitoga potomstva.

FIKTIVNO ILI DUHOVNO SRODSTVO

(bratimljenje, kumstvo, srodstvo po mlijeku, drugarstvo)

Institucije bratimljenja i kumstva su uz integrativno značenje imale i dugačku tradiciju u slavenskoj zajednici i pored krvnog i tazbinskog, predstavljale su oblike duhovnoga srodstva sudionika u tako nastalome odnosu. Koliki značaj je imalo duhovno srodstvo u mentalnoj strukturi domaćega naroda očito je i u (pred)bračnim obredima kršćanske tradicije. Naime, u skladu s propisima Tridentskoga koncila i Rimskoga rituala, u duhu kršćanstva brak su napovijedali tri puta u crkvi ostavivši mogućnost da neko dojavu kakve zapreke za sklapanje braka, a četiri najčešće zapreke su bile: krvno srodstvo, duhovno srodstvo (po kumstvu ili pobratimstvu), srodstvo po tazbini, zakonsko srodstvo (*cognatio legalis*) – zapreka po mlijeku, odhranjena nahočad, i zapreka po poštenosti (*publica honestas*). (usp. Franov-Živković 2015: 280–281)

BRATIMLJENJE

Bratimljenje je veoma star slavenski običaj praćen ispoljavanjem osjećanja i simboličkim obredima, čija je uloga da obezbijede trajnost veze, da je oplemene i pretvore u kult. Pobratimstva su se sklapala između muškaraca, žena (posestrinstvo) te između muškaraca i žena. U Srbiji i Crnoj Gori ona još uvijek imaju značaj i ugled. „Ti se zavjeti osobito učine kad koji koga na vojsci ranjena ne napušti, kad ga od neprijatelja ili od kakve druge veliko opasnosti, pogibeji, ili nesreće oslobodi i život mu spasi... u velikoj nuždi mu ispomogne... pobračnici se više među sobom paze no ikakva svojta“ (Bogišić 1874: 376, 385–389). Vuk Karadžić u *Rječniku* (1852) piše o pobratimstvu: „U našijem starijem trebnicima (srbuljama) ima osobita molitva koja se čita kad se ko s kim pobratimi, i po tome bi se moglo reći da je u stara vremena pobratim mnogo više značio nego danas. Crnogorci se još bratime u crkvi, i nešto im pop čita,

i najposlije ljube krst. U Srbiji pak pobratimi postanu na različite načine: 1. kad ko u snu u kakvoj nevolji reče kome: da si mi po Bogu brat! 2. kad ko na javi pobrati koga u kakvoj nevolji 3. kad ko pobrati koga u crkvi“ (Karadžić 1852: 40–41). Na taj način razlikuje se malo pobratimstvo, pobratimstvo u nevolji i pričesno pobratimstvo (Kont 1989: 238–239). Da je pobratimstvo i u srednjem vijeku na terenu Bosne bilo aktivno, pored izvedenih imena svjedoče i prezimena te opća leksika, primjerice u tekstu Povelje humskoga kneza Andreja Dubrovniku 1247-1249. atestirano je prezime *Pobratovićb*, ili na stećkovnoj građi iz XV. stoljeća: siče Dragiša *pobrat*, Vego Zb.2: 70; usp. Šabić 2017: 143), ali i oblici savremenoga toponima – naselje Pobratci istočno od Sarajeva prema Žepi, te savremenoga prezimena *Pobrić*.

Pobrić (stsl. po prijed. + stsl. bratrъ, -a m. > pobratim, skraćeno pobro – prijatelj koji je kao brat)

U prilog običaju bratimljenja u Bosni, tačnije u Krajini, svjedoči i pripovijedanje Branka Ćopića koji u dijalogu između svoga djeda Radoja i njegova pobratima Petranka ističe značaj i prisnost bratimljenja. U dijaloškoj formi, u svakome obraćanju, koristi se oblik *pobratime/pobro* u vokativnoj formi, kao i kontekstualno, te se na taj način očituje veza, značaj i brižnost, sa izuzetnim emotivnim nabojem:

Na Miholjdan, krsnu slavu našu, Petrak je osvitao kod naše kuće, svečan i obrijan, i zdravio se s djedom: - Pobratime Rade, da nam bude srećan današnji svetitelj!

Ostao bi tako koji dan, napio se, napričao, ispregledao djedove samare i jednog jutra, evo ti ga obuvena i potpasana, ljubi se s djedom i utješno prorokuje:

Brzo ćemo se mi opet sresti, pobratime, okrugla je zemlja.

Jedne godine tako, rastajući se s djedom, on mu pruži povelik izlizan sat.

Evo ti, pobratime, ovo ćeš mi sačuvati za dogodine. Zaradio sam ga u dobra čovjeka, pa mi je sve strašivo da ga đegod ne propijem...

Uredu, pobro, biće paženo ko oči u glavi.

Sat je bio zaključan u djedov sanduk i na njega se brzo zaboravilo, sve dok ja jednog dana ne doperjah iz škole ponosito se šepureći:

Djede, ja znam gledati u sat, učili nas u školi...

A znaš ga naviti, veliš?

Znam.

Deder... aha, radi, radi, kuca! ... A, znao sam ja da je on živ, rđa jedna. Živ i zdrav.

A ko to, djede?

Moj pobro. Da je on mrtav, i njegov bi sat umro. Pa da, tako ti je to. (Ćopić 1980: 17–19)

KUMSTVO

Pored bratimstva, kumstvo je kod Slavena, a danas još uvijek kod dijela Južnih Slavena, imalo visoko mjesto u taksonomiji društvene hijerarhije i hijerarhije srodstva. Kumstvo se najčešće određuje kao oblik fiktivnog društvenog odnosa koji nastaje prigodom određenih kršćanskih obreda (krštenja, krizme) ili svjedočenjem određenim činovima ili ceremonijama (npr. vjenčanje, prvo šišanje djeteta i sl.). Ozvaničava se ustaljenim običajima, uglavnom u bogomoljama ili ispred vjerskih službenika, čime se stvaraju trajniji odnosi povezanosti. Revidiranje crkvenih praksi povezano sa održavanjem Tridentskoga koncila, čije su odluke i naredbe donijele i bitne promjene u instituciji kumstva: standardiziran je postupak, ritual kumstva i ograničen broj kumova (na dva: kum i kuma) na krštenju i vjenčanju, a uredba o obaveznome bilježenju u matičnim knjigama održala je kumstvo na visokom mjestu u sistemu vrijednosti, jer je kumovima po krštenju djeteta s duhovnim srodstvom prišivalo simboličnu ulogu duhovnoga roditelja. Bogišić u knjizi *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena* (1874: 381–387) pored oblika *kum*, *kuma*, *kumica*, *kumče*, *kumovčad*, glagola *kumovati* i *kumiti se*, navodi tipove kumstva po krštenju, strižbi, vjenčanju, bratimstvu, nuždi, mirenju i oproštenju. U Bosni i Hercegovini kumstvo nije jasno teritorijalno i nacionalno markirano kao što je to slučaj s bratimljenjem, jer se bez obzira na vjersku pripadnost pri službenome vjenčavanju umjesto o svjedocima govori o vjenčanim kumovima, pa je u tom segmentu teološko značenje institucije kumstva reducirano, odnosno zabilježilo je semantičko sužavanje na *svjedoke pri sklapanju braka*, što nije utjecalo na društvenu važnost kumstva. U drugim, teološkim značenjima kumstvo jeste teritorijalno i nacionalno, odnosno kršćanski/hršćanski markirano. Motiv kumstva potvrđen je u prezimenima:

prezimana po kumstvu	etimologija i značenje
Kumić, Kumović	stsl. <i>kumъ</i> – botar; slavenski je oblik vjerovatno izveden iz latinske složenice: <i>com</i> – skupa, <i>s</i> + <i>pater</i> – otac ili mater – majka > <i>compater</i> – koji skupa s roditeljima, ocem i majkom, skrbi o djetetu. (Snoj 2016: 360)
Njunjić	u balkanskom latinitetu postojala je riječ <i>njuna</i> u značenju žena krštenoga kuma, dakle u domeni duhovnoga srodstva, prema

SRODSTVO PO MLIJEKU

U nekrvnu ili daljnju familiju, pored članova pobratimstva i posestrinstva, ubrajalo se i srodstvo po mlijeku koje je najstajalo zadajanjem djeteta, u slučajevima kada bi dijete svojim mlijekom hranila druga žena koja bi mu postajala majka po mlijeku, a njezina djeca rod po mlijeku. Takvi primjeri su prepoznati u prezimenima:

Imširagić, Imširija, Imširović < pers. *hemšīre* – brat ili sestra po mlijeku; u savremenome turskom jeziku *hemşire p.* znači: 1. sestra 2. medicinska sestra, bolničarka; uz oblik *hemşirezade p.* – sestrić, sestričina, nećak, nećakinja; pored *süt kardeş* – brat ili sestra po mlijeku (Đinđić i dr. 1997: 462)

PRIJATELJSTVO

I u monoteističkim religijama kakve su kršćanstvo i islam, u svakodnevnome govoru koriste se biološke metafore, dakle u odsustvu krvne veze koriste se srodnički nazivi brat, sestra, otac, majka, a upotrebljavaju se kao model kategoriziranja i obraćanja članovima zajednice, pa su vjernici i vjernice – braća i sestre, a redovnice – časne sestre. Tu se kategorija drugovanja prožima s kategorijom duhovnoga srodstva, kao *poblíženo prijateljstvo*. Zbog takvoga kognitivnog kategoriziranja neke su leksičke jedinice u domeni prijateljstva, polisemične. Očit primjer semantičkoga pomjeranja je sveslavenska riječ *drug*, koja je u praslavenskome obliku *drŭgъ* značila *drug, prijatelj, saputnik, bližnji* (usp. Snoj 2016: 156) pri tome se razvio i staroslavenski oblik *podružie*, -ê s. u značenju *brak, bračni srodnik, bračni saputnik, suprug* (MSHR 2009: 193) odakle i učestala sintagma *bračni drug* u značenju *supružnik*. Danas, leksema *drug* znači mušku ili žensku osobu koja je sa nekim vezana prijateljstvom. Motivirala je prezimena:

Drugovac, Drugović, Druškić, Druško, Družić, Družijanić (stsl. *drugъ*, -a m. > bos. *drug* – prijatelj; MSHR 2009: 74)

Sinonimi lekseme *drug* u bosanskome jeziku su: prijatelj, ahabab, jaran, ortak, te žargonizmi pajdaš i pajdo. Osim lekseme *prijatelj*, ostale su iz posuđeničkoga korpusa. Leksema *kardeş* u turskome jeziku znači *brat, sestra, najbliži rod*, dok u bosanskome jeziku u prilagođenome obliku *kardaš* bilježi semantičko proširenje i znači *drug, prijatelj, brat po vjeri*. Odatle prezimena:

Kardaš, Kardašević (tur. *kardeş* – brat, sestra > bos. *kardaš* – drug, prijatelj, brat po vjeri, usp. Đinđić i dr. 1997: 558)

Bliskoznačnice *ahbab*, *burazer*, *haver*, *ortak*, *pajdo* i *jaran*, su učestale u razgovornome bosanskom jeziku (usp. *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik* 2009), i uz rjeđe korištene bliskoznačne oblike *japalak*, *šera* i *behmen*, sudjelovale su u oblikovanju prezimena:

Ahbabović, Habibija, Habibić, Habibović (ar. *ahbāb* / – prijatelj, drug, brat; usp. Đinđić i dr. 1997: 21)

Burazer, Burazerović, Burazor (perz. *birader* – drug, prijatelj, brat; usp. Đinđić i dr. 1997: 147)

Haverić (tur. *aver(aj)* – 1. prosjek 2. vršnjak, parac > bos. *haver* – drug, prijatelj; usp. Đinđić i dr. 1997: 82)

Jaran, Jaranin, Jaranović (pers. *yārān* > bos. *jaran* – drug, prijatelj (usp. Nosić 1998: 201, Škaljić 1989: 363, Klaić 1982: 626, Đinđić i dr. 1997: 1043). Međutim, postoji i savremenije etimologiziranje, prema kojemu je oblik *jaran* germanizan, izveden iz njem. *Jahrgang* u doslovnome značenju generacijski kolega, istogodišnjak. Usp. Sidran 2004: 180)

Ortakovski (tur. *ortak* – zajedničar, kompanjon, drug u kakvom poslu, prijatelj; usp. Đinđić i dr. 1997: 750)

Pajdić (pers. *pāydāš* > bos. *pajdaš* – drug, prijatelj; usp. Đinđić i dr. 1997: 782)

Japalak (tur. *yapalak* – prijatelj, drug; Škaljić 1989: 362)

Šerić (ar. *šārīk* > bos. *šera* / *šerić* – drug, kolega, prijatelj, usp. Đinđić i dr. 1997: 915)

Behmen (pers. *behmen* – iskreni prijatelj; Škaljić 1989: 132)

U prilog značaju i značenju prijateljstva/drugarstva idu narodne fraze – poslovice, kao iskustveno narodno blago. Prema tome, glagol *drugovati* označava dobar, ugodan odnos s nekim, sintagma *braćni drug* znači životnoga saputnika, supružnika, srodnu dušu, a poslovice *ko je lud ne budi mu drug*, *drug / prijatelj se u nevolji poznaje* znače da je potrebno birati s kim drugovati, graditi prijateljstvo.

TVORBA PREZIMENA

S obzirom na tvorbeni proces bosanskohercegovačka prezimena kojima su u procesu postanka kao motivi poslužili nazivi za rodbinu i svojtu, ili nazivi nekih drugih međusobnih odnosa unutar zajednice (kumstvo, pobratimstvo), moguće je dijeliti dvo-

jako: a) netvorena, prosta, nedjeljiva ili asufiksalna prezimena i b) sufiksna ili prezimena tvorenice.

a) *Netvorena, prosta, nedjeljiva ili asufiksna prezimena*

Kod ovog tipa prezimena motivirajući je leksem jednak prezimenu, a isti može biti rodbinski ili svojbinski naziv, ili naziv iz domene kumstva, bratstva ili prijateljstva. Takva prezimena nastajala su izravnim imenovanjem u odnosu na relacije unutar krvnoga ili duhovnoga srodstva, bez tvorbenoga čina tj. onimizacijom npr.: Džumhur, Nahod, Garib, Putnik, Dodig, Dodik, Strika, Čiča, Burazer, Kardaš, Domazet, Dozet, Dever, Šogor, Japalak, Behmen, Jaran

a) *Sufiksna ili prezimena tvorenice*

Sufiksna prezimena se sastoje od osnove (motivirajućega leksema) i sufiksa, odnosno ona postaju posrednim imenovanjem (po pretku) tvorbenim činom, tj. sufiksacijom kao izvedena prezimena. Patronimik se iskazuje sufiksni dodacima, posvojnim nastavcima kojima se označava pripadnost, upućuje na descendenciju, potomstvo, na vezu otac – *sin*, odnosno patronimijsko prezime označava potomka osobe koja je označena prezimskom osnovom. Unutar sufikslnih patronimnih prezimena prepoznaju se:

1. pravi patronimski sufiksi koji sadržavaju i posvojni i deminutivno-hipo-koristični element, npr. –*ović* (Ahabović, Bracanović, Brajanović, Brajković, Brajović, Bratanović, Burazerović, Dadasović, Dedović, Didović, Djedović, Drugović, Đedović, Imširović, Jaranović, Jergović, Kainović, Kumović, Sinković, Šogorović) i –*ević* (Kardašević, Mužević, Sinovčević, Stričević, Ujačević).
2. nepravi patronimsko-hipokoristični sufiks –*ić*, koji sadržava samo deminutivno-hipokoristički element: Babić, Bebić, Bratić, Čičić, Daidžić, Dajdžić, Dedić, Družić, Dundić, Habibić, Hanumić, Haverić, Kadunić, Kumić, Materić, Nanić, Nevjestić, Njunjić, Pajdić, Pobrić, Stričić, Strićić, Strinić, Šerić, Udovčić.

Pri sufikslnome načinu tvorbe prezimena, tvorbeno značenje se moglo ostvariti kao umanjena sufiksom –*ica*, npr. Zlomužica, Deverica. Pored prezimena tvorenih sufiksacijom kao tvorbenim načinom, specifične su prezimenske složenice: Bezrodnik, Bjelobaba, Domazet, Dozet, Novosel, Zlomužica.

FONOLOŠKA OBILJEŽJA

U mnogim bosanskohercegovačkim govorima, ijekavskim krajevima, suglasnička grupa *dj* svedena je jotovanjem na *đ*, što je potvrđeno i u ovdje definiranome korpusu, npr. *djever* > *đever* > *Đever*, *Đeverica*, *djed* > *đed* > *Đedović*. Također, u nekim bosanskohercegovačkim narodnim govorima ne razlikuju se glasovi *dž* i *đ*, već se međusobno zamjenjuju. Iako ova dva glasa imaju sličnosti (složeni, zvučni), u standardnome bosanskom jeziku to su dva fonema, i treba ih razlikovati i u govoru, i u pismu. Ipak, kako je opće pravilo da lična imena i prezimena treba pisati i izgovarati onako kako su se odomaćila, kako ih upotrebljavaju lica koja ih nose, koja se njima zovu i prezivaju, prezimena koja odstupaju od pravopisnih odredbi treba ostaviti neizmjenjenima, npr. *Ađović* pored *Adžović* (prema: *adžo* < *amidža*). Analogno tome, javljaju se i primjeri u vezi sa (ne)bilježenjem glasa *j* između dvaju samoglasnika, kao što je slučaj u prezimenima: *Daidžić* i *Dajdžić* (prema: *daidža*).

Zadnjonepčani bezvučni frikativ *h* sa slabim šumom i slabe zvučnosti, vrlo često se gubi. Međutim, dosljednost ovoga glasa u govoru i pismu, markirala je značajan dio govornoga područja Bosne i Hercegovine, što je posvjedočeno i u prezimenima analiziranim u ovome radu: *Ahabović*, *Džumhur*, *Habibić*, *Habibija*, *Habibović*, *Hanumić*, *Haverić*, *Nahod*.

ZAKLJUČAK

U radu je navedeno, etimološki, semantički i tvorbeno analizirano 149 prezimena kojima su u procesu postanka kao motivi poslužili nazivi za rodbinu i svojtu, ili nazivi nekih drugih međusobnih odnosa unutar zajednice (kumstvo, pobratimstvo). Istraživački korpus ovoga rada potvrđuje da su prezimena jedan od najznačajnijih raspoloživih historijskih izvora iz kojih je moguće ekscerpirati, ponekad rekonstruirati, nazivlje iz različitih semantičkih sfera, pa tako i iz rodbinsko-svojbinske nazive koji su iz aktivnoga leksičkog sloja u vrijeme poprezimenjavanja, vremenom prešli u pasivni leksički sloj. Među ekscerpiranim motivima evidentna je leksička višestrukost. Kako u bosanskohercegovačkome govornom kompleksu supostoje kao istoznačnice mnogi rodninski i svojbinski nazivi, isto se prati i u prezimenskoj građi, npr. *baka* – *nana* > *Babić* – *Nanić*, *amidža* – *stric* > *Amidžić* – *Stričević*, *dajdža* – *ujak* > *Dajdžić* – *Ujačević*, *djever* – *šogor* > *Đever* – *Šogor*, itd. To je nekad moglo biti teritorijalno ili nacionalno markirano, međutim nakon stoljetnoga međudjelovanja, asimiliranja i

migracionih kretanja, u neprekidnome sučeljavanju različitih izvanjezičkih tendencija, u prezimskoj građi moguće je govoriti tek u kontekstu gustoga snopa zajedničkih izoleksi. Prema kriteriju tvorbe moguće je razlikovati netvorena, prosta, nedjeljiva ili asufiksalna, sufiksalna prezimena i prezimenske složenice.

LITERATURA

1. Bogišić, Baltazar (1874), *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena*, knjiga 1, osnovao, skupio, uredio V. Bogišić, Zagreb
2. Čopić, Branko (1980), *Bašta sljezove boje. Glava u klancu noge na vrancu*, Prosveta / Svjetlost / Veselin Masleša, Beograd - Sarajevo
3. Đinđić, Slavoljub, Mirjana Teodosijević, Darko Tanasković (1997), *Türkçe-sirpça sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara
4. First-Dlić, Ruža (1976), "Porodica i obitelj – domaćinstvo i kućanstvo. Pokušaj pojmovnog razgraničenja", *Revija za sociologiju*, 6, str. 86-92.
5. Franov-Živković, Grozdana (2015), "Zapreke za sklapanje braka u glagoljskim matičnim knjigama i ostalim dokumentima sa zadarskoga područja od 1565. do sredine 19. stoljeća", *Povijesni prilozi* 49, str. 275-312.
6. Gavazzi, Milovan (1978), *Vrela i sudbine narodnih tradicija kroz prostore, vremena i ljude*, Liber, Zagreb
7. Halilović, Senahid, Ilijas Tanović, Amela Šehović (2009), *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Biblioteka Bosnistika, Slavistički komitet, Sarajevo
8. Hammel, Robert, Dunja Melčić (2005), *Langenscheidt Universal-Wörterbuch Kroatisch*, Berlin – München
9. Karadžić, Stefan Vuk (1852), *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskijem riječi*, Vinobonae, Beč
10. Klaić, Bratoljub (1982), *Rječnik stranih riječi*, Matica hrvatska, Zagreb
11. Kont, Fransis [Francis Conte] (1989), *Sloveni: Nastanak i razvoj slovenskih civilizacija u Evropi (VI–XIII vek)*, Tom I, i Tom II, Filip Višnjić, Beograd
12. Krajtmajer, Vinko (1987), "Humački svirači – prenosioci zanimljive tradicionalne prakse majevičkog kraja", *Zbornik radova XXXIV kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, Tuzla, str. 293-304.
13. Krmpotić, Pavao (2015), "O podrijetlu rodbinskih naziva u hrvatskome jeziku", *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, Vol. 2, No. 3, str. 43-44.

14. MSHR (2009) – *Mali staroslavensko hrvatski rječnik*, sastavili: Stjepan Damjanović, Ivan Jurčević, Tanja Kuštović, Boris Kuzmić, Milica Lukić, Mateo Žagar, Matica hrvatska, Zagreb
15. Nametak, Alija (1957), "Nazivi za rodbinu i svojtu u Bosni Hercegovini", *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, Vol. 6, No. 3, str. 73-75.
16. Sidran, Abdulah (2004), *Drama, putopisi*, BosniaArs, Tuzla
17. Skok, Petar (1971.–1974), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, JAZU, Zagreb
18. Snoj, Marko (2016), *Slovenski etimološki slovar*, Tretja izdaja, Inštitut za slovenski jezik, Ljubljana
19. Spajić-Vrkaš, Vedrana (1995), "Tradicija i vertikalna klasifikacija obiteljskih odnosa", *Društvena istraživanja*, 18/19, str. 541-464.
20. Šabić, Indira (2017), *Antroponimija i toponimija bosanskoga srednjovjekovlja*, Dobra knjiga, Sarajevo
21. Šimunović, Petar (1985), *Naša prezimena – porijeklo, značenje, rasprostranjenost*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
22. Valjevac, Naila (2005), "Dijalekatska leksika", *Jezik u Bosni i Hercegovini*, ur. Svein Mønnesland, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo, str. 53-71.
23. Vidović, Domagoj (2008), "Prezimena sela Vid u Neretvanskoj krajini", *Folia onomastica Croatica*, br. 17, str.139-168.
24. Vujošević, Novo (1973), "Srodničko okruženje porodice u Crnoj Gori", *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, br. 40-42, str.74-84.
25. Zb.1–3 – Vego, Marko (1962–1970.), *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, knj. I-IV, Izdanja Zemaljskog muzeja, Sarajevo
26. Žepić, Milan (1985), *Latinsko-hrvatski ili srpski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb

THE PRINCIPLE GENS UNA SUMUS IN ANTHROPNOMY – RELATIVES / RELATIONSHIP AS A MOTIVE IN THE SUR- NAMES OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary:

This paper deals with examples of surnames motivated by kinship terminologies: families and in-laws, kinship through being godfather (godmother), and blood-brotherhood relationships. The author concludes that surnames keeps the origin and variety of the family and in-laws terminology. Then the author discusses the sociolinguistic reason for the expansiveness of the surnames in Bosnia and Herzegovina area. In regard to its morphological structure, surnames could be made without word formation meaning by onimisation as non-suffix surnames, and with word formation or by suffixation.

Key words: anthroponym; gentis; relationship; in-laws; godfather-godmother; blood brotherhood; surname

Adresa autora

Authors' address

Indira Šabić

Univerzitet u Tuzli

Filozofski fakultet

indira.sabic@untz.ba

